

DEN HELLEGE BADEFEST

AV KARE HORGAR

Blant de tingene jeg har etter mine besteforeldre som kom til Madagaskar med misjonsskipet *Elieser* i 1869, er også et gammelt kort. Det er påtrykt en kongekrone, og på en pussig blanding av engelsk og gammelmodig gassisk blir de der av dronning Ranavalona innbudt til slottet for å feire «fandroanafesten» eller de gassiske dronningers hellige badefest. I sin dagbok forteller min bestefar mer om hvorledes disse første norske misjonærer på Madagaskar fikk oppleve denne gassernes fremste nasjonalfest, og kanskje vil disse gamle dagbokbladene fra den tiden interessere.

Men først noen ord om opprinnelsen til festen. Etter tradisjonen daterer den seg fra kong Ralambo som var hersker i Imerina fra 1575 til 1610. En av de goder Ralambo ga sitt folk, var bruken av kjøtt. Tidligere var gasserne vegetarianere. Ris var, som det jo fremdeles er, hovednæringen. Legenden forteller at en dag kongen var ute på markene og så på risplantingen, la han merke til en mann som skilte seg ut fra de andre arbeiderne både m.h.t. styrke og dyktighet. Ingen fikk arbeidet så raskt unna som han. Imponert spurte kongen om han stod i forbindelse med hemmelige makter. Arbeideren tilsto da at han spiste oksekjøtt. Ralambo lot straks føre fram en fet okse, slaktet og stekte den på spidd. Kjøttet falt i smak, og kort etter samlet han folket til en stor «kabary» (tale), hvor han proklamerte at fra nå av var det hans, kongens, vilje at folket skulle spise oksekjøtt. «Jeg vil,» sa han, «at dere skal nytte kjøttet av oxen, for det er en kraftig kost. Videre vil jeg at på den første dag i måneden Alahamady skal folket samles til stor fest, og etter at jeg har badet, skal det spise av oksekjøttet.»

Alahamady er navnet på den første måneden i det gamle gassiske kalenderår som rettet seg etter månefasene. En mente at i Alahamady

stod månen under innflytelse av ild, og den innvarslet derfor en ulykkestid. Alle barn født da, ble ubønhørlig drept. Men nå er kong Ralambo født på den første dag i Alahamady måned, og når han ikke ble drept, er vel grunnen at faren, kong Andriamanelo, nettopp hadde mistet sine to små barn og stod uten noen arving til tronen. Da Ralambo kom til verden, fryktet faren for at han ikke ville få flere barn, og han lot derfor gutten leve. En tronarving måtte jo landet ha.

Når Ralambo siden bestemte at ulykkesmånedens Alahamady skulle bli landets festtid, kan grunnen ha vært ønsket om å rehabilitere denne uhellbringende sorgens måned som han jo selv var født i. Og han oppnådde i aller høyeste grad sin hensikt. Fandroanafesten ble for gasserne på en gang både jule-, nyttårs- og 17-maifest.

Selve dagen ble proklamert god tid i forvegen. Overalt merker en stor aktivitet. Byer og landsbyer blir feid. Husene blir pusset opp og helst malt med kvit jord. Kvinnene er travelt opptatt med å flette nye matter som skal erstatte de gamle skitne. For til festen må alt være rent. Okser blir gjødd og ført til hovedstaden hvor det til slutt er nesten livsfarlig å ferdes ute på grunn av de svære flokkene av halvfulle okser som ruser gjennom de trange veier og streder. I denne tiden søker alle mennesker tilbake til hjembyen sin. Ny fandroana er familiefesten par excellence. Intet er verre enn å måtte feire den ute blant bare fremmede. Har en noe utestående med en slektning, så må det gjøres godt igjen i god tid før festen. Likeledes må de gifte kvinnene som av en eller annen grunn er gått fra mannen sin uten å være lovlig skilt, komme tilbake. Gjorde de ikke det, gikk det dem ille. Mannen kunne nemlig ta en fryktelig hevn ved å gjøre dem til «himmelens og jordens hustru» (vadin'ny tany sy ny lanitra) hvilket innebar at de aldri mer kunne gifte seg igjen, men måtte gå ensomme til sine dagers ende. Det skjedde ved at mannen sendte den oppsetsige konen et kvitt tøyestykke, en stokk og en gammel hane med rød kam. Dette har symbolsk betydning. Tøyestykket alluderer til de kvite hår, stokken til en oldings tunge gang og hanen er blitt bilde på mannen selv. Tanken er altså at «selv om hårene mine blir kvite som dette tøyestykket, om jeg blir så gammel at jeg må bruke stokk og må subbe avsted som en gammel

hane, aldri i evighet skal jeg tillate deg å gifte deg på ny». To av mannens venner overbringer konen disse sakene og i nærvær av hennes forsamlede familie, sier de: «Vi er utsendt av *din bror* for å gi deg dette.» De insisterer på ordet *bror* for å vise hans absolutte vilje til å bryte med henne for alltid. Redselen for å bli «hustruen til himmelen og jorden» har sikkert reddet mangt et ekteskap på Madagaskar fra å lide skipbrudd. Her ute skal det ikke så stor trette til før konen tar sakene sine og går hjem til sin egen slekt.

I tiden før festen var det strengt forbudt å drepe firføttede dyr. Den som gjorde det, risikerte å bli solgt som slave. Var noen så uheldig å dø under festen, måtte han ikke graves i familiegraven. Det var forbudt å bære sorg, og den døde selv ble kalt «forbannet». For ikke fikk han feire dagen blant de levende og ikke maktet han i tide å nå fram til fjellet Ambondrombe hvor de døde holder til. Etter gassisk tro tar det nemlig tre dager for en avdød å komme dit. Et gassisk ordtak sier derfor om en som har vært svært uheldig: «En dobbel ulykke har han lidt. Ja, han er som en mann der er død på fandroanafesten, han er hverken hos de levende eller hos de døde».

Men dagen nærmer seg. Et stort fakkeltog drar gjennom Tananarives gater. Dette kaltes for ny arendrina. En brukte grasfakler, svingte dem fra høyre til venstre og ropte: «Arendrina ê, arendrina ê». Det er tegnet på at dagen er kommet, og i alle byer og landsbyer i vid omkrets tentes bål og fakler. Det nye året under ildmånen Alamahady er vigslet. Og dermed er vi kommet fram til selve den hellige badefest, og fra nå av siterer jeg fra min bestefars dagbok:

«Den 19 Januar var vi i Gjæstebud hos Dronningen. Vi fik Bud om at komme til Slottet sammen med de Engelske (misjonærer). En Mængde Mennesker havde samled sig, men paa Grund af Soldater der var opstillede baade paa høire og venstre Side, havde vi nogenlunde rummelig Spadsergang. Under Musikens Lyd og Trommernes Buldren bar det ind i Rovaen (gårdspladsen som omslutter slottet og hvor bare fribårne hadde lov å komme) og saa videre fremad lige ind i Slottet, og der var en meget stor Sal hvor Dronningen og en Mængde Officerer var samlede. Dronningen havde sit Sæde omtrent paa den motsatte Side til venstre». (Denne store salen kaltes for

Manjakamiadana. I nord var en plattform med dronningens trone. Det hellige nordøstre hjørnet var avspærret med et purpurklede. Bak det stod dronningens badekar som var av sølv. Midt i rommet hadde en laget til et ildsted. Der skulle en koke risen og kjøttet til kveldens fest. Til det brukte en eldgamle lerkar som hadde gått i arv i kongefamilien og som nå bare ble brukt denne dagen. Taket til salen er dekorert med merkelige mønster som mest minner om gammelasiyrisk kunst. Til høyre for tronen er reserverte plasser for høyadelen og prinsessene. Salen er gjerne halvfull når dronningen kommer inn i salen. Hun er kledd i purpur og bærer kronen på hodet. Hun setter seg straks på tronstolen og venter til alle de innbudte er kommet.)

«I Salen fandtes der ikke en eneste Stol,» fortsetter dagboken, «og saaledes maatte saavel den Høieste som den Laveste tage Plads paa Gulvet der var overtrukket med Matter. Vi Europeere blev staaende en Stund og se smilende paa hverandre. Men saa bar det paa Gulvet med oss og. Saaledes sad vi der i en Klynge i Midten af Værelset. De Engelske som kjendte til den Plads man fikk, havde forsynet sig med Puder at sidde paa, saa de havde det godt hvad Sædet angik. Ikke længe efter kom Premierministeren med sitt store Følge af Offiserer i hvis Spids han traadte frem. Alle Gassere bukkede sig meget dypt for Dronningen saa snart de kom i Døren og kunde se hende siddende paa et ikke meget ophøied Sæde med sin smukke Guldkrone paa Hovedet og røde Silkekledning. Efter mange Bukninger og Grimaser gik han (førsteministeren) nær til Dronningen idet han faldt paa Knæ og frembragte sin Hilsen. Han indtog en saa ydmygende Stilling der gav Indtryk af Mennesketilbedelse eller Forgudelse, og det var alt andet end glædeligt at være Øienvidne til. Medens alt dette foregik, vedblev Musikanterne og Tamburerne at opbyde alle sine Kræfter. Men saa kom til min Glæde en anden Afveksling. Det var en Psalme som nu skulde afsynges. Derpaa blev der holdt en kort Bøn, og saa begyndte atter Musik og Trommer udenfor Slottet. Saaledes vekslede det mellem Sang, Bøn, Musik og Trommer.»

Høydepunktet av festen var selve det rituelle bad. Vannet var tatt fra den hellige innsjøen Anganomasina, en ti kilometer utenfor Tananarive. Innsjøen var tidligere de gassiske dronningers begravel-

sesplass, og det var strengeste tabu for et alminnelig menneske å nærme seg den. Dronningen blir nå ført inn i badet av en adelsdame. Kanonene tordner. Etter noen minutter kommer hun ut igjen og fremsier det gamle ønsket: «Velsignet være Gud, Skaperen. Måtte vi alle bli tusen år uten å skilles fra familien». Til dette svarer folket: «Tarantitra. Bli gammel». I hånden holder dronningen et sølvhorn, og fulgt av en offiser går hun gjennom mengden og skvetter vann på den. Om dette forteller dagboken:

«Endelig traadte Dronningen frem med et Bæger i sin venstre Haand fyldt med Vand, og medens hun gik fremad, vaggende som en Gaas, muligens paa grund af sin Fedme, greb hun med sin højre Haand i Bægeret og fyldte det med Vand og kastede ind over den siddende Forsamling. Alle Europeere fikk kun en Haandfuld til-sammen. Jeg trodde det var en kostbar Salve, men det skulde kun være Vand. Men eftersom det havde været i Dronningens Haand, maatte man sette Pris derpaa. En Stund bagefter blev ny Hasina overragt. (Ny Hasina er et 5 francstykke. Det ble alltid gitt dronningen som tegn på ærbødighet og underkastelse). Først kom Premierministeren og derpaa vi Europeere. Vi frembragte vaar i forbindelse med Englenderne. Der blev holdt en Tale, og Dronningen ragte Pengene til en adelig Dame. Endelig kom Spisetiden og denne kongelige Rett bestod af ægte Risgryn og Honning. En Engelskmand fortalte mig at dens Betydning var blandt Madagasserne stor, og som saadan burde den smage oss godt. Vi fik hver vaar Tallerken og Palmeblader tjente som Skjeer, og det gikk bedre enn man skulde ventet. Men havde jeg ikke vært saa hungrig, saa havde jeg næppe spist saa meget som jeg gjorde. Paa samme Tallerken ble der ogsaa lagt et Par smaa Stykker Kjød.»

(Det er forbausende å høre at europeerne fikk hver sin tallerken. Egentlig skulle en slett ikke bruke asjetter, men bare palmeblader. Dessuten skjeer av horn eller tre, og to eller tre skulle spise av samme palmeblad. Måltidet skulle nemlig også gi uttrykk for en tilbakevenden til fedrenes skikker, til det som er primitivt. Det viktigste var nå likevel at en spiste et lite stykke av kjøttet. Det stammet fra en okse som var vigslet og slaktet under store seremonier foran kongegravene. Når de norske misjonærer kunne delta i dette måltid,

viser det hvor lite en har forstått av festens hedensk-religiøse innhold. Til deres unnskyldning kan kanskje tjene at selv ikke den gassiske dronningen forstod vel helt dybden av de mange seremonier som hun utførte. En hadde da også blandet inn kristne elementer som bønn og salmesang.)

«Til Slutning blev der holdt flere Taler til Dronningen og ogsaa en af Dronningen selv. Da Klokkeren var 10 minutter over 11 fikk vi endelig bryde op og gaa hver til sit, og den som var glad, var jeg. Jeg har aldrig i mitt Liv siddet saa ondt og det blir visst baade den første og sidste Gang jeg kommer der. Saaledes sagde vi Farvel, og under Kanoners Torden, Trommenes Buldren og Musikens Klang bar det afsted med oss.»

Fandroanafestens religiøse innhold er mangfoldig. Vannet spiller en dominerende rolle, og har alltid gjort det i den gassiske folke-religion. Ordet velsignelse, tsodrano, betyr rett og slett at en bestenker med vann. Når dronningen etter å ha badet, bestenker forsamlingen med vann, er det en i aller høyeste grad religiøs akt. Det innebærer muligens et ønske om rikelig regn i det året en nå går i møte. Men det kan også være ment som en rituell renselse overfor Andriamanitra Andriananahary, Gud Skaperen.